

การจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อลดการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม

COMMUNITY BASED LEARNING IN SOCIAL STUDIES:

A PEDAGOGICAL PROCESS FOR REDUCING THE REPRODUCTION OF CULTURAL BIAS

ธีรศักดิ์ สุขสันติกมล¹

Teerasak Sukhsantikamol

Received 7/12/2025, Revised 11/12/2025, Accepted 21/3/2026

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอแนวคิดและกระบวนการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning: CBL) ในฐานะกลไกสำคัญเพื่อลดการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรมในบริบทการศึกษาไทย ภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม ผู้เรียนจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้มีความเข้าใจข้ามวัฒนธรรมความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยได้ทบทวนวรรณกรรมและสังเคราะห์องค์ความรู้จากทฤษฎี Constructivism และงานวิจัยด้านอคติทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์จริงของชุมชน

ผลการสังเคราะห์นำไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ (1) สำรวจและวิเคราะห์บริบทชุมชน (2) กำหนดประเด็นการเรียนรู้ด้วยพลังคำถาม (3) การจัดการเรียนรู้ด้วยแหล่งเรียนรู้ในชุมชน (4) ประเมินผลและสะท้อนผลการเรียนรู้ และ (5) ประยุกต์และเผยแพร่ โดยกำหนดบทบาทผู้สอนและผู้เรียนในแต่ละขั้นตอนอย่างชัดเจน กระบวนการดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความหลากหลายอย่างลึกซึ้ง ตระหนักรู้และทบทวนอคติที่มีอยู่ ลดการเหมารวมและการตัดสินผู้อื่น ตลอดจนส่งเสริมความเห็นอกเห็นใจและการยอมรับความแตกต่าง โดยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานสามารถเป็นแนวทางสำคัญในการลดการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรมในห้องเรียน และเป็นฐานของการพัฒนาพลเมืองที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน; การผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม

Abstract

This article presents the conceptual foundations and processes of Community-Based Learning (CBL) in social studies as a critical mechanism for reducing the reproduction of cultural bias within the Thai educational context. In a multicultural society, learners must be equipped with intercultural understanding and the capacity to coexist meaningfully with

¹ อาจารย์สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

Lecturer in Social Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phetchaburi Rajabhat University

Corresponding author, email: teerasak.suk@mail.pbru.ac.th

individuals from diverse cultural backgrounds. The study reviews relevant literature and synthesizes knowledge from Constructivist theories alongside research on cultural bias to inform the design of a learning process grounded in authentic community-based experiences.

The synthesis results in a five-step learning process: (1) exploring and analyzing community contexts, (2) defining Issue with question power, (3) learning with community resources, (4) evaluating and reflecting on learning outcomes, and (5) applying and disseminating knowledge. The model articulates clear roles for both teachers and learners at each stage. This process enables learners to develop deep cultural understanding, recognize and critically reflect on their own biases, reduce stereotyping and prejudgment, and foster empathy and acceptance of diversity. Community-Based Learning is proposed as a significant pedagogical approach for mitigating the reproduction of cultural bias in the classroom and for cultivating citizens capable of peaceful and meaningful coexistence in a multicultural society.

Keywords: Community Based Learning; Reproduction of Cultural Bias

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ รวมถึงเทคโนโลยี และวิถีชีวิตในยุคปัจจุบัน เป็นไปอย่างรวดเร็ว การเกิดขึ้นของระบบอินเทอร์เน็ตที่เชื่อมโลกเข้าถึงกันและกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของทุกสิ่ง (Internet of Things) ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมต่างๆ ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ โดยการจัดการศึกษาถือเป็นมิติหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อีกทั้งยังถือเป็นความท้าทายของนักการศึกษาต่อการพัฒนาระบบการศึกษาให้เท่าทันโลกแห่งศตวรรษที่ 21 ต้องมีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะความเป็นจริง ทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จึงจำเป็นที่ผู้เรียนควร จะได้รับการพัฒนาเพื่อให้มีศักยภาพสำหรับการดำรงชีวิตในโลกที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างเท่าทัน (อุเทน วาหา และคณะ, 2561) ซึ่งหลักการของการจัดการศึกษาไม่ใช่เพียงแค่การส่งผ่านองค์ความรู้เพียงเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดทักษะความเข้าใจในความต่างทางวัฒนธรรม (Cross - Cultural Understanding) ความสามารถในการคิดขั้นสูง (High-order Thinking) และความสามารถในการอยู่ ร่วมในสังคมที่ประกอบด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม (cultural diversity) อย่างสันติสุข

จากสภาวะดังกล่าว การจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาซึ่งถือเป็นศาสตร์แห่งการประยุกต์นั้น จึงมี บทบาทสำคัญในการสร้าง “พลเมือง” ที่ดีทั้งในระดับประเทศ (State Citizenship) และระดับโลก (Global Citizenship) โดยศาสตร์ทางสังคมศึกษา ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในการดำรงชีวิต ทั้งในฐานะปัจเจก บุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น ยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่าง โดยเฉพาะวัฒนธรรมของ ชุมชนท้องถิ่น ทั้งในด้านชาติพันธุ์ ความเชื่อ ค่านิยม และอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละพื้นที่

สำหรับการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา เป็นกระบวนการที่สร้างให้ผู้เรียนเข้าใจในความเป็นสังคม และการอยู่ร่วมกัน แต่ในปัจจุบัน โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ศาสตร์ทางสังคมศึกษาจึงต้องก้าวผ่านการ เป็นวิชาความรู้เกี่ยวกับการศึกษาสังคมเพียงประการเดียว แต่ต้องเป็นกระบวนการสร้างความตระหนักรู้ทาง วัฒนธรรม (Cultural Awareness) ความไวต่อความต่างทางวัฒนธรรม (Cultural Sensitivity) และความมี

ไหวพริบทางวัฒนธรรม เป็นต้น (Cultural Adroitness) (Black & Mendenhall, 1990, อ้างถึงใน Senyshyn, 2002, Zakaria, 2000,) ซึ่งจะเป็นการลดอคติทางวัฒนธรรม (Cultural Bias Reduction) การเลือกปฏิบัติ (Discrimination) และความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (Cultural Conflict) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาที่ลดอคติทางวัฒนธรรม (Cultural Bias Reduction) ไม่สามารถเกิดขึ้นได้เพียงจากการเรียนรู้ในชั้นเรียนหรือผ่านสื่อการสอนเท่านั้น แต่ต้องเกิดขึ้นผ่านกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงที่สัมผัสกับชุมชน คน และบริบทในสังคม จนสามารถนำมาสร้างเป็นองค์ความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดี นั่นคือ แนวคิดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning: CBL) โดยสอดคล้องกับแนวคิดของ ซึ่งได้เสนอหลักคิดสำคัญว่าการเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ การลงมือปฏิบัติจริง และการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการเดียวกันกับการเติบโตของปัญญามนุษย์ ในทำนองเดียวกัน Kolb (1984) ระบุว่าประสบการณ์คือฐานของการเรียนรู้เชิงคิดวิเคราะห์และองค์ความรู้ใหม่

การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานจึงมิใช่เพียงกระบวนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะภาคสนาม (Field trip) เท่านั้น แต่เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ และสร้างการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและลดการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม

แนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน: หลักการและทฤษฎี

1. หลักการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้ผู้เรียนเข้าใจชุมชนเชิงลึก ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับชุมชนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต โดยเป็นการนำผู้เรียนเข้าไปมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตของชุมชน สร้างเสริมประสบการณ์การเรียนรู้และแก้ไขปัญหาาร่วมกับชุมชนด้วยความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนเอง ทำให้ผู้เรียนเห็นบริบทที่แท้จริงของชุมชน เกิดการพัฒนาทักษะต่างๆ ที่จำเป็น และเป็นการพัฒนาพฤติกรรมและเจตคติที่ดีของผู้เรียนที่มีต่อชุมชน (Beakley, Yoder, & West, 2003; วรเดช จันทรร, 2557; อุเทน วาหา และคณะ, 2561; รติมา สิงห์โชติสุขแพทย์, 2563; ศราวุฒิ ช่วยเงิน, 2564)

หลักการสำคัญของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ตามที่ นิภาพรณ เจนสันติกุล (2564) เสนอไว้ ประกอบด้วย

1) การให้บริการชุมชนเชิงวิชาการ (Academically Based Community Service : ABCS) เป็นการเชื่อมต่อการปฏิบัติงานการศึกษาของสถานศึกษากับชุมชนที่ล้อมรอบทั้งสถาบันอุดมศึกษาและโรงเรียน ซึ่งถูกออกแบบมาเพื่อมุ่งเน้นในการฟื้นฟูชุมชน หลักการสำคัญของการให้บริการชุมชนเชิงวิชาการ คือ การร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยโดยการให้บริการแก่ชุมชนรูปแบบนี้เริ่มต้นจากการที่ผู้เรียนศึกษาความต้องการของชุมชน และเข้าไปในพื้นที่เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยการลงพื้นที่จริง

2) การศึกษาความเป็นพลเมือง (Civic Education) มีจุดมุ่งหมายเพื่อเตรียมความเป็นพลเมืองที่มีพลังและรับผิดชอบ สนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยให้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ทางวิชาการของผู้เรียนกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งมีความสำคัญต่อประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ มีหลักการสำคัญคือ 1) สนับสนุนการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในบทบาทของพลเมืองอย่างชัดเจน 2) สะท้อนถึงเจตนาและความพยายามมุ่งเน้นที่ผลลัพธ์ของความเป็นพลเมือง 3) ให้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้ในห้องเรียนและการมีส่วนร่วมของประชาชน 4) เน้นแนวคิดที่จำเป็นต่อระบอบประชาธิปไตยและ 5) ช่วยให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างแนวความคิดประชาธิปไตยกับชีวิตของตนเอง และตามที่ Banks (1994) การศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง ต้องทำให้ผู้เรียนมีทักษะอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่มี

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ทำให้เกิดความตระหนักในบริบทสังคม ความขัดแย้ง ความหลากหลาย และเรียนรู้การดำรงอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของการเคารพซึ่งกันและกัน

3) การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Education) เป็นการใช้ประโยชน์จากความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียนในประเด็นที่เกี่ยวกับโลกธรรมชาติและความสัมพันธ์ทางสังคมโดยใช้สภาพแวดล้อม ของโรงเรียนและชุมชนเป็นกรอบให้ผู้เรียนสร้างการเรียนรู้ของตนเองกลยุทธ์นี้ไม่ได้มุ่งเน้นการเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมเป็นหลักแต่จะใช้สิ่งแวดล้อมสร้างความสนใจของผู้เรียนก่อน โดยมีหลักการสำคัญ คือ จะต้องสอนแนวคิดทางนิเวศวิทยาที่สำคัญและความสัมพันธ์ในระบบนิเวศ เสริมสร้างความรู้ที่ลุ่มลึกเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมให้ผู้เรียนลงพื้นที่จริงเพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมในชุมชนอย่างเหมาะสมเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมส่วนบุคคลในเชิงบวกฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์และการสืบเสาะเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติรวมทั้งปลูกฝังทักษะความเป็นพลเมืองในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาชุมชน

4) การเรียนรู้โดยใช้สถานที่เป็นฐาน (Place-Based Learning) หรือ “การเรียนรู้เชิงประสบการณ์” จะใช้ประวัติศาสตร์สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นบริบทในการเรียนรู้การทำงานของผู้เรียนตามความต้องการและความสนใจของสมาชิกชุมชน โดยชุมชนทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลและให้ความร่วมมือในทุก ๆ ด้าน โรงเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงาน เพื่อให้ท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้การทำงานและการใช้ชีวิตที่ดีโดยชุมชนมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาให้กับผู้เรียน มีการเรียนรู้และทำงานร่วมกันระหว่างผู้เรียน ครูผู้บริหารโรงเรียน และคนในชุมชนรวมทั้งมีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนของผู้เรียนโดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย

5) การเรียนรู้โดยการบริการ (Service Learning) เป็นการบูรณาการระหว่างการให้บริการชุมชน กับการศึกษาเนื้อหาสาระตามหลักสูตร เพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อประชาสังคมและชุมชน กิจกรรมการให้บริการที่ผู้เรียนกำหนดขึ้นต้องตอบสนองความต้องการของชุมชน และเชื่อมโยงกับเป้าหมายของการ เรียนรู้ตามหลักสูตรโดยมีหลักการสำคัญ คือ 1) เป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการที่มีเป้าหมายด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะที่ชัดเจน 2) การบริการตอบสนองความต้องการของชุมชนที่แท้จริง มีช่วงเวลาการปฏิบัติอย่างเหมาะสม เกิดประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและชุมชน 3) มีการร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก โดยผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดมีส่วนร่วมในการวางแผนการให้บริการและทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ร่วมกัน 4) ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการ และดำเนินการในตามภาระงานที่ได้รับมอบหมาย 5) การสะท้อนคิด ซึ่งเกิดขึ้นก่อน ระหว่าง และหลังการเรียนรู้และ 6) ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้โดยมี เป้าหมายเพื่อวัดความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของตน

6) การเรียนรู้โดยการใช้การทำงานเป็นฐาน (Work-Based Learning) เป็นกลยุทธ์ที่จะช่วยให้ผู้เรียนใช้เวลาอยู่กับผู้ที่มีประสบการณ์เพื่อขอคำปรึกษา หรือการให้ข้อมูลเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพ และซึมซับแบบอย่างที่ดีจากผู้มีประสบการณ์

จากหลักการสำคัญข้างต้น แสดงให้เห็นได้ว่า การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานจะเป็นการใช้สถานที่หรือแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐาน โดยเน้นให้บริการและบูรณาการองค์ความรู้เพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมและความเป็นพลเมือง ทำให้เกิดความตระหนักในบริบทสังคม ความขัดแย้ง ความหลากหลาย และเรียนรู้การดำรงอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของการเคารพซึ่งกันและกัน

2. การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน: จากพื้นฐานทฤษฎี Constructivist

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนมีการเรียนรู้หรือประสบการณ์ตรงกับสถานการณ์จริงในชุมชน เพื่อร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งมีพื้นฐานแนวคิดมาจากทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivist) โดยมีหลักการสำคัญหลายประการ

ได้แก่ ผู้เรียนจะเป็นผู้สร้างความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้สิ่งใหม่ขึ้นอยู่กับความรู้เดิมและฐานประสบการณ์ของแต่ละบุคคล การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ การจัดสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมที่คล้ายคลึงกับชีวิตจริงจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย (กุลิสรา จิตรชญาวนิช, 2565; ศศิธร เวียงวลัย, 2556)

โดยทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง แบ่งออกเป็น 2 ทฤษฎี โดยมีรากฐานมาจาก 2 แหล่ง คือ ทฤษฎีพัฒนาการของเพียเจต์ (Jean Piaget) และทฤษฎีพัฒนาการของไวโกทสกี (Lev Vygotsky) ซึ่งทั้งสองทฤษฎีเป็นทฤษฎีการเรียนรู้ในกลุ่มปัญญานิยม (Cognition) โดยจะเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำ (Active) และเป็นผู้สร้างความรู้ขึ้น โดยการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น (ผู้ใหญ่หรือเพื่อน) ในขณะที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรืองานในบริบทสังคม (Social Context) ซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญและขาดไม่ได้ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจะทำให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจเดิมให้ถูกต้องและหรือซับซ้อนกว้างขวางขึ้น และที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนควรเปลี่ยนบทบาทและมีการออกแบบการเรียนรู้ที่มีลักษณะสมจริง เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิดหรือเป็นผู้จัดกระทำกับข้อมูลและประสบการณ์ต่างๆ ด้วยตนเอง (กุลิสรา จิตรชญาวนิช, 2565)

จากที่กล่าวข้างต้นสามารถแสดงความเชื่อมโยงระหว่างการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานกับทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) ดังนี้

1) การสร้างความรู้จากประสบการณ์ตรง (Experiential Learning) การใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ จะช่วยให้ผู้เรียนได้พบสถานการณ์จริง เช่น การสัมภาษณ์ชาวบ้าน การสังเกตพฤติกรรมและวิถีชุมชน การร่วมทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม เป็นต้น โดยการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนสามารถทำได้ 2 วิธี คือ (1) การนำชุมชนสู่สถานศึกษา เช่น การเชิญวิทยากรมาบรรยายหรือสาธิตในสถานศึกษา และ (2) การนำสถานศึกษาสู่ชุมชน เช่น การให้ผู้เรียนออกไปสำรวจเพื่อศึกษาชุมชนในมิติต่างๆ การจัดโครงการบริการสังคม เป็นต้น (ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์, 2563)

2) การเรียนรู้เชิงสังคม (Social Constructivism) การเรียนรู้เกิดขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยเฉพาะการทำงานร่วมกันในชุมชน ซึ่งแสดงบทบาทเหมือนผู้คอยให้คำแนะนำ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำพิธีกรรม เป็นต้น ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ผ่านการมีส่วนร่วมกับผู้อื่น

3) ความรู้เชื่อมโยงกับบริบท (Context Learning) โดยความรู้เกิดขึ้นอย่างลึกซึ้งเมื่ออยู่ในบริบทจริง (Authentic Context) ชุมชนจึงกลายเป็นพื้นที่การเรียนรู้จริง ทำให้ผู้เรียนเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

4) การสร้างความหมายด้วยตนเอง (Meaning-Making) ทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง เน้นให้ผู้เรียนตีความหมายข้อมูลด้วยตนเอง ซึ่งการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน จะช่วยให้ผู้เรียนตั้งคำถาม วิเคราะห์สภาพชุมชน และออกแบบวิธีแก้ปัญหา ทำให้ผู้เรียนเกิดการสร้างความหมายอย่างลึกซึ้งและเป็นเจ้าของการเรียนรู้ (Ownership of Learning)

โดยสรุป การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มีรากฐานเชื่อมโยงมาจากทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) ซึ่งอธิบายว่า ความรู้ไม่ได้ถูกถ่ายทอดจากผู้สอนสู่ผู้เรียนเพียงทางเดียว แต่ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้และความหมายขึ้นเองผ่านประสบการณ์ตรง การลงมือทำ และการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม

3. กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

จากหลักการและทฤษฎีการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน สามารถเสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีนักวิชาการเสนอไว้ ดังนี้

Bedri et al. (2017) ได้กล่าวว่ากระบวนการและขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอยู่ภายใต้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb (1984) มี 4 ขั้นตอน คือ

1) การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม (Concrete Experience) เชื่อว่าการเรียนรู้ที่แท้จริงจะเริ่มขึ้นเมื่อผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้สัมผัส “ธรรมชาติที่แท้จริงขององค์ความรู้” นั้น

2) การสะท้อนการเรียนรู้/ทบทวนการเรียนรู้ (Reflective Observation) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนจะมีการสะท้อนคิด (Reflection) กระบวนการเรียนรู้จะต้องมีการจัดสรรเวลาให้ขั้นตอนนี้อย่างเหมาะสม เนื่องจากเป็นธรรมชาติของผู้เรียนที่จะต้องมีการสะท้อนคิดอยู่ตลอดเวลา

3) การสรุปองค์ความรู้ (Abstract Conceptualization) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนจัดวางองค์ความรู้ใหม่ผสานกับองค์ความรู้เก่าด้วยตนเอง

4) การประยุกต์ใช้ความรู้ (Active Experimentation) ผู้เรียนจะลงมือปฏิบัติอีกครั้งเพื่อพิสูจน์การเรียนรู้ของตนเองว่าเข้าใจได้ถูกต้องหรือไม่ เพื่อรวบรวมสิ่งที่เรียนรู้ที่ถูกต้องหรือสิ่งที่ควรปรับปรุงสำหรับดำเนินการเรียนรู้ต่อไป

กนกทรัพย์ หลงประดิษฐ์ (2560) กล่าวถึง ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มีดังนี้

1) กำหนดปัญหา เป็นขั้นที่ผู้สอนจัดสถานการณ์ต่าง ๆ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและมองเห็นปัญหาสามารถกำหนดสิ่งที่ปัญหาที่ผู้เรียนอยากรู้อยากเรียนได้และเกิดความสนใจที่จะค้นหาคำตอบ

2) ทำความเข้าใจกับปัญหา ผู้เรียนจะต้องทำความเข้าใจปัญหาที่ต้องการเรียนรู้ซึ่งผู้เรียนจะต้องสามารถอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้

3) ดำเนินการศึกษาค้นคว้า ผู้เรียนกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนดำเนินการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองด้วยวิธีการหลากหลาย

4) สังเคราะห์ความรู้ เป็นขั้นที่ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ค้นคว้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอภิปรายผลและสังเคราะห์ความรู้

5) สรุปและประเมินค่าของคำตอบ ผู้เรียนแต่ละกลุ่มสรุปผลงานและประเมินผลงานของตนเองโดยพยายามตรวจสอบแนวคิดภายในกลุ่มของตนเองอย่างอิสระทุกกลุ่มช่วยกันสรุปองค์ความรู้ในภาพรวมของปัญหาอีกครั้ง

6) นำเสนอและประเมินผลงาน ผู้เรียนนำข้อมูลที่ได้และนำเสนอผลงานในรูปแบบหลากหลาย ผู้เรียนทุกกลุ่มรวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาร่วมกันประเมินผลการทำงาน

วรรณภา โคตรพันธ์ และณัฐฐิตาภรณ์ ชาตรี (2567) ได้เสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานตามรูปแบบ PALEC ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมการ (Preparation) เป็นขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ แนวทางการศึกษาชุมชนและวิธีเก็บข้อมูลชุมชน

ขั้นที่ 2 ขั้นวิเคราะห์ชุมชน (Analyze to Community Data) เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้ชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต สถานที่สำคัญ โดยการลงพื้นที่จริง เรียนรู้สถานการณ์จริง ประชาชนชาวบ้าน และนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ สรุปผล

ขั้นที่ 3 ขั้นการจัดการเรียนรู้ (Learning Management) เป็นการจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง มีการแบ่งปัน สะท้อนความคิดเห็น ร่วมอภิปราย เชื่อมโยงข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเรียนรู้ชุมชนนำไปใช้ในการออกแบบ สร้างสื่อนวัตกรรมการเรียนการสอน

ขั้นที่ 4 ขั้นประเมินและสะท้อนผล (Evaluation and Reflection) เป็นการประเมินผลการสร้างสื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอน นำผลการปฏิบัติมาสะท้อน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนาสื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปสู่การประยุกต์ใช้ (Conclusion to Apply) เป็นการให้ผู้เรียนสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนและนำเสนอนวัตกรรมการเรียนการสอนที่จัดทำขึ้นไปเผยแพร่

วิไลภรณ์ ฤทธิคุปต์ (2561) เสนอกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ดังนี้

1) วางแผน/เตรียมการ ประกอบด้วย การศึกษาชุมชน วิเคราะห์หลักสูตร ประชุมชี้แจง และออกแบบการเรียนรู้

2) ดำเนินการ ประกอบด้วย ใช้กลยุทธ์จัดการเรียนรู้ประยุกต์กับการเรียนด้วยโครงงานเรียนรู้ในชุมชน และสะท้อนคิด (Reflection)

3) ประเมินผล ประกอบด้วย ประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง และใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย

ศรัววรรณ ฉัตรสุริยวงศ์ (2557) ได้เสนอขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการทัศน์การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมความสามารถด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งมี 4 ขั้นตอนตามรูปแบบ PSRA ดังนี้

ขั้นที่ 1 เตรียมความพร้อม (Preparing: P) เป็นการเตรียมผู้เรียนให้มีความรู้และข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนโดยการวางแผนร่วมกับตัวแทนชุมชน กำหนดแผนผังการดำเนินการ ปฏิทินการปฏิบัติงานในการลงพื้นที่ กำหนดวัตถุประสงค์ แผนการดำเนินการพัฒนาเครื่องมือในการเก็บข้อมูล เช่น แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม ให้มีความถูกต้องเหมาะสมชัดเจน รวมทั้งการจัดเตรียมสื่อหรือเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการศึกษา สำรวจและการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชน รวมทั้งการสร้างความตระหนักและชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

ขั้นที่ 2 กลยุทธ์การเรียนรู้ (Strategies: S) เลือกใช้เทคนิควิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้เหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนรู้ มีการบูรณาการสาระการเรียนรู้ต่างๆ เข้าด้วยกันและเลือกใช้เทคโนโลยีที่หลากหลายและมีความเหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนรู้ ใช้เทคนิคการเรียนรู้ต่างๆ ประกอบด้วย การใช้ปัญหาเป็นฐาน การเรียนรู้แบบร่วมมือ การสืบเสาะหาความรู้ กระบวนการเทคโนโลยี การทำโครงงานและการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ โดยการเรียนรู้ทั้งหมดใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ มีการถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้านด้วยการแก้ปัญหาและความต้องการจากสถานการณ์ต่างๆ ที่พบในชุมชน

ขั้นที่ 3 สู่ผลสะท้อนคิด (Reflection: R) เป็นกระบวนการช่วยให้เกิดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการคิดผ่านประสบการณ์ที่มีผลต่ออารมณ์และความรู้สึก ช่วยให้เกิดการเรียนรู้และการค้นพบตนเองเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่นำไปสู่การคิดอย่างมีวิจารณญาณ อาจทำโดยวิธีการเขียนบันทึกการสะท้อนคิด การสอบถาม การสัมภาษณ์ ประเมินผลการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องโดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ในการดำเนินการ เพื่อปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่พบขณะจัดกิจกรรม การเรียนการสอนให้มีความเหมาะสม แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงและพัฒนากระบวนการทัศน์การจัดการเรียนรู้ให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด โดยมีผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเป็นส่วนสำคัญของการสะท้อนคิด

ขั้นที่ 4 ประเมินประสิทธิผล (Assessing : A) การประเมินผลการจัดกิจกรรมของกระบวนการทัศน์การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน การประเมินนั้นคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยมีการประเมินก่อนเรียน ระหว่างเรียนและหลังเรียน ประเมินจากการปฏิบัติงาน การสังเกตพฤติกรรม การสอบถาม

การสัมภาษณ์ ภาระงานที่ได้รับมอบหมาย ชิ้นงานและแบบทดสอบโดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการประเมิน ประกอบด้วยครู นักเรียน ผู้ปกครอง และคนในชุมชน

จากกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานข้างต้น สามารถสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้ได้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

กระบวนการจัดการเรียนรู้	นักวิชาการ					
	Bedri et al.	กนกพรพรณ์ หลงประดิษฐ์	วารณา โคตรพันธ์ และณัฐธิดาภรณ์ ชาตรี	วิเลธรณ์ ฤทธิคุปต์	ศรัทธา นัตรสุริยวงศ์	ผู้เขียน
การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม	✓					
การสะท้อนการเรียนรู้	✓		✓		✓	✓
การสรุปองค์ความรู้	✓					
การประยุกต์ใช้ความรู้	✓		✓			✓
กำหนดปัญหา		✓				
ทำความเข้าใจกับปัญหา		✓				
ดำเนินการศึกษาค้นคว้า		✓				
สังเคราะห์ความรู้		✓				
สรุปและประเมินค่าของคำตอบ		✓				
นำเสนอและประเมินผลงาน		✓				
ขั้นเตรียมการ/เตรียมความพร้อม			✓	✓	✓	✓
ขั้นวิเคราะห์ชุมชน			✓			✓
ขั้นเรียนรู้/กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้			✓	✓	✓	✓
ขั้นประเมินผล			✓	✓	✓	✓

จากการสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานข้างต้น สามารถสรุปเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ได้ทั้งหมด 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 สำรวจและวิเคราะห์บริบทชุมชน คือ เป็นการทำความเข้าใจและวิเคราะห์บริบทชุมชนในด้านต่างๆ เพื่อเป็นฐานในการกำหนดประเด็นการเรียนรู้

ขั้นที่ 2 กำหนดประเด็นการเรียนรู้ด้วยพลังคำถาม คือ กำหนดประเด็นหรือคำถามหลักจากข้อมูลวิเคราะห์ชุมชนที่ท้าทายและกระตุ้นการเรียนรู้

ขั้นที่ 3 การจัดการเรียนรู้ด้วยแหล่งเรียนรู้ในชุมชน คือ การออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงด้วยโครงงานเรียนรู้ในชุมชน และใช้บุคคล ภูมิปัญญา ทรัพยากร และสถานที่ ในชุมชนเป็นเครื่องมือหลักในการเรียนรู้เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงให้กับผู้เรียน

ขั้นที่ 4 ประเมินผลและสะท้อนผลการเรียนรู้ คือ ประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง โดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย รวมทั้งสะท้อนผลการเรียนรู้เพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนา

ขั้นที่ 5 ประยุกต์และเผยแพร่ คือ ให้ผู้เรียนสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนและเผยแพร่ผลงานในรูปแบบหลากหลาย

อคติทางวัฒนธรรม: กระบวนการผลิตซ้ำความเหลื่อมล้ำในบริบททางการศึกษา

1. ความหมายของอคติทางวัฒนธรรม

อคติทางวัฒนธรรม (Cultural Bias) หมายถึง ทักษะคิดที่เป็นผลมาจากความรู้ ความเชื่อ ความรู้สึก ความคิดเห็นที่ไม่เป็นธรรม ไม่ยุติธรรมต่อคนหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งต่างวัฒนธรรม นำไปสู่การกระทำในเชิงการยอมรับ หรือไม่ยอมรับ การเลือกปฏิบัติ การตีตราคนอื่น/สิ่งอื่นที่แตกต่าง อคติทางวัฒนธรรมที่พบเห็นได้มากที่สุดก็คือ อคติทางเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ และสีผิว อคติทางเพศ อคติทางศาสนา/ความเชื่อ อคติทางการเมือง วยาคติหรือการเหยียดอายุ อคติต่อผู้ป่วยไข้ อคติที่นำเสนอผ่านสื่อการบูลลี่ในโรงเรียน เป็นต้น การเรียนรู้และเข้าใจคนอื่นที่แตกต่างอย่างเข้าใจ ยอมรับไปสู่ความสงบสุขของทุกสังคมที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่าง หลากหลาย (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2568)

Banks (2013) กล่าวถึงอคติทางวัฒนธรรมว่า แนวโน้มที่บุคคลใช้ทัศนคติของตนเองตัดสินผู้คน ปฏิบัติหรือคาดหวังต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่น โดยใช้ชุดค่านิยม ความเชื่อ ประสบการณ์ แบบแผนพฤติกรรมของวัฒนธรรมตนเองเป็นเกณฑ์ในการตัดสินผู้อื่น

ตามพจนานุกรม DEI dictionary (oxford-review.com) ได้นิยามคำว่า อคติทางวัฒนธรรม หมายถึง แนวโน้มที่บุคคลตีความหรือประเมินปรากฏการณ์ต่างๆ โดยอาศัยมาตรฐาน ค่านิยม และแบบแผนที่ฝังอยู่ในวัฒนธรรมของตนเองเป็นหลัก อคติในลักษณะนี้มักปรากฏในบริบทการทำงาน การศึกษา และสังคม ส่งผลให้บุคคลจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมและได้รับผลลัพธ์ที่ไม่เท่าเทียม การทำความเข้าใจอคติทางวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของการส่งเสริมความหลากหลาย ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วม (Diversity, Equity, and Inclusion: DEI) เนื่องจากอคติรูปแบบนี้ส่งผลโดยตรงต่อการสร้างสภาพแวดล้อมในองค์กรให้มีความครอบคลุมและให้ความเป็นธรรมต่อทุกคน

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า อคติทางวัฒนธรรม หมายถึง แนวโน้มของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ตีความหรือประเมินปรากฏการณ์ต่างๆ โดยอาศัยมาตรฐาน ค่านิยม แบบแผนพฤติกรรม หรือแนวปฏิบัติทางสังคมในวัฒนธรรมของตนเอง ต่อวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างจากตนเอง นำไปสู่การกระทำในเชิงการยอมรับ หรือไม่ยอมรับ การเลือกปฏิบัติ การตีตราคนอื่น/สิ่งอื่นที่แตกต่าง ไม่ว่าจะเป็นอคติทางชาติพันธุ์ ศาสนา สีผิว เพศ วยาคติ อคติที่นำเสนอผ่านสื่อการบูลลี่ในโรงเรียน เป็นต้น

2. กระบวนการผลิตซ้ำของอคติทางวัฒนธรรม

การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ตามที่กล่าวว่า เป็นกระบวนการผลิตเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมในสังคม โดยประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การผลิต การเผยแพร่ การบริโภค และการผลิตซ้ำ ลักษณะของการผลิตซ้ำมี 2 รูปแบบ คือ การผลิตซ้ำขึ้นใหม่ แต่ความหมายคงเดิม และการผลิตซ้ำขึ้นใหม่ แต่นำเสนอความหมายใหม่

โดยหากกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม สร้างความหมายให้คนในสังคมรับรู้รับทราบในมิติเชิงบวกกับวัฒนธรรมของคนกลุ่มอื่น จะทำให้วัฒนธรรมเหล่านั้นได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้น เช่น การผลิตซ้ำผ่านมิติทางการท่องเที่ยว เป็นการนำวัฒนธรรมมาเป็นสินค้า สร้างรายได้ต่อกลุ่ม สังคม และประเทศ อย่างไรก็ตาม ในทางกลับกัน หากกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม สร้างภาพในเชิงลบต่อกลุ่มวัฒนธรรมของคนส่วนน้อยในสังคม จะกลายเป็นภาพที่คนส่วนใหญ่จดจำและรับรู้ร่วมกัน เช่น การมองว่าชาวเขาเป็นกลุ่มตัดไม้ทำลายป่า การมองว่านักเรียนกลุ่มชายขอบ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มีความแปลกแยกออกจากนักเรียนที่เป็น

กลุ่มคนไทยด้วยภาษาพูด ความเชื่อ วิถีชีวิต เป็นต้น ซึ่งส่งผลต่อการเกิดปิดกั้นอัตลักษณ์กลุ่ม และสามารถทำให้อัตลักษณ์เหล่านั้นสูญหายไป

การผลิตซ้ำของอคติทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในบริบททางการศึกษา อาจส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ การกลั่นแกล้งในชั้นเรียน การลดทอนคุณค่าศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และความไม่เป็นธรรมทางการศึกษาได้

3. ปัญหาอคติทางวัฒนธรรมในบริบทการศึกษา

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค และการศึกษา ดังเช่น

- ด้านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

“มาตรา 4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” (หน้า 4)

- ด้านความเสมอภาค

“มาตรา 27 บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพ และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน...การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือเหตุอื่นใดจะกระทำได้” (หน้า 8)

- ด้านการศึกษา

“มาตรา 54 รัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” (หน้า 14)

จากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญดังกล่าว ถือเป็นแนวปฏิบัติที่ทุกคนจะต้องยึดถือและดำเนินการเพื่อไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำจนนำไปสู่อคติ โดยเฉพาะทางด้านการศึกษา ถ้าเกิดอคติทางวัฒนธรรมขึ้นจะส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้นโยบายการพัฒนาหลักสูตร มิติการปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียนทั้งของผู้เรียนด้วยกันเอง และระหว่างครูกับผู้เรียน และโอกาสการเข้าถึงทางการศึกษาของผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง (Nieto, 2010)

ปัญหาอคติทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับบริบททางการศึกษาของไทยนั้น ดังเช่นการศึกษาวิจัยเรื่อง การบูลลี่ในโรงเรียน: การคลี่คลายของนโยบายรัฐกับภาพสะท้อนอคติต่อความเป็นอื่นในสังคมไทยของธีรศักดิ์ สุขสันติกรม (2565) ส่งผลให้เกิดอคติทางวัฒนธรรมขึ้นทั้งในระดับ (1)ปัจเจกบุคคล การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมการกลั่นแกล้ง ความรังเกียจเหยียดฉันท์ต่อบุคคลที่มีความแตกต่างทางเพศ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม และเด็กที่มีความต้องการพิเศษนี้ อาจเป็นกระบวนการที่ถูกสังคมขัดเกลามาตั้งแต่เยาว์วัย หรือการรับรู้ผ่านสื่อช่องทางต่างๆ ของบุคคลเองที่เป็นการสร้างระบบความเชื่อ ความคิด และทัศนคติที่มีต่อบุคคลที่มีความแตกต่างจากเรา ให้ตัวเราไม่สามารถก้าวผ่านอคติแห่งกับดักทางความคิดแบบคู่ตรงกันข้ามที่ว่าถ้ามี “พวกเรา” ก็ต้องมี “พวกเขา” ไปได้ และ (2) ระดับกลุ่ม ถือเป็นอคติที่สร้างและผลิตซ้ำในความหมายของความแตกต่างระหว่างบุคคลและกลุ่มที่ไม่สามารถยอมรับความแตกต่างหลากหลายได้ ส่งผลถึงการแสดงออกที่พยายามเบียดขับกลุ่มคนเหล่านี้ให้ออกไปจากกลุ่มหรือสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งการพูดจา การด่าทอ รวมถึงการทำร้ายร่างกาย โดยเป็นการสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นกับพฤติกรรมการกลั่นแกล้งของกลุ่ม ซึ่งไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับผู้ที่ถูกกระทำ ซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาการฆ่าตัวตายที่เป็นผลมาจากอิทธิพลของกลุ่มที่แฝงไว้ด้วยอคติได้ในที่สุด

การศึกษาของสมชาย ศรีรักษ์ (2566) เรื่อง การศึกษาพัฒนาการ และการผลิตซ้ำของ “ความเกลียดชัง” ในสังคมไทย กล่าวว่า การผลิตซ้ำซึ่งความเกลียดชังในสังคมไทย ส่วนหนึ่งเกิดจากความเหลื่อมล้ำทางสังคม คือ ความไม่เท่าเทียมกันในโอกาสการเข้าถึงบริการสาธารณะ การจัดสรร และการกระจายทรัพยากรและบริการของรัฐ โดยปัญหาความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยที่นำไปสู่การเกิดอคติทางวัฒนธรรมได้นั้น แบ่งได้เป็น 6 ประเด็น คือ (1) ปัญหาการเข้าถึงระบบการศึกษาและการพัฒนาเยาวชน (2) ปัญหาการพัฒนาด้านกายภาพของชุมชน (3) ปัญหาการแก้ไขปัญหาคาความยากจนและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน (4) ปัญหาการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมโดยอำนาจรัฐ (5) ปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ และ (6) ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการแสดงความคิดเห็น

จากตัวอย่างงานศึกษา สะท้อนได้ว่า อคติทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในบริบทการศึกษา เป็นกระบวนการผลิตซ้ำของอคติทางวัฒนธรรม ซึ่งห้องเรียนและโรงเรียนจะเป็นพื้นที่ที่มีความแตกต่างหลากหลายสูง เนื่องจากผู้เรียนมาจากหลากหลายภูมิหลัง ทั้งด้านภาษา เชื้อชาติ ศาสนา ค่านิยม และประสบการณ์ชีวิต แต่ระบบการเรียนรู้ถูกจำกัดด้วยแนวคิดของการเน้นความเป็นหนึ่งเดียวของเนื้อหากระบวนการ และรูปแบบ/วิธีการสอนมากกว่าการยอมรับความแตกต่าง ส่งผลให้หลักสูตร วิธีสอน และการประเมินผลจำนวนมากถูกออกแบบให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มที่มีอำนาจนำในสังคม ทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มคนส่วนน้อยถูกลดทอนความสำคัญ สร้างความเหลื่อมล้ำ และจำกัดศักยภาพในการแสดงออกและการเรียนรู้ตามวิถีอัตลักษณ์ของตนเอง

สรุปได้ว่า ปัญหาอคติทางวัฒนธรรมในบริบทการศึกษา อาจสร้างผลลัพธ์ให้ผู้เรียนบางกลุ่มถูกกีดกันออกจากสังคม เกิดการแบ่งแยกทางสังคม และการเรียนรู้ที่ไร้ความหมายมีความสำคัญต่อวัฒนธรรมกลุ่มย่อยในสังคม ซึ่งการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน กลายเป็นวิธีการที่สามารถนำมาทำความเข้าใจบริบททางสังคมที่หลากหลายให้กับผู้เรียนจากประสบการณ์จริง การลงมือทำ และการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม

กระบวนการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อลดการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม

กระบวนการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยสังเคราะห์มาจากแนวคิดและกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และอคติทางวัฒนธรรม สามารถนำเสนอได้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

- ขั้นที่ 1 สำรวจและวิเคราะห์บริบทชุมชน (Exploring and Analyzing)
- ขั้นที่ 2 กำหนดประเด็นการเรียนรู้ด้วยพลังคำถาม (Defining Issue with Question Power)
- ขั้นที่ 3 การจัดการเรียนรู้ด้วยแหล่งเรียนรู้ในชุมชน (Learning with Community Resources)
- ขั้นที่ 4 ประเมินผลและสะท้อนผลการเรียนรู้ (Evaluating and Reflecting)
- ขั้นที่ 5 ประยุกต์และเผยแพร่ (Applying and Disseminating)

ภาพที่ 1 กระบวนการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

โดยสามารถสังเคราะห์กิจกรรม บทบาทครู และบทบาทผู้เรียนในแต่ละขั้นตอนเพื่อนำสู่การลดกระบวนการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรมได้ ดังนี้

1. สำรวจและวิเคราะห์บริบทชุมชน (Explore and Analyze)

ในขั้นตอนนี้ เป็นการทำความเข้าใจและวิเคราะห์บริบทชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นฐานในการกำหนดประเด็นการเรียนรู้ กิจกรรมขั้นนี้ ประกอบด้วย

1.1) กิจกรรม “ศึกษาชุมชน” มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน โดยลักษณะกิจกรรมจะเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน ผู้เรียนลงศึกษาภาคสนามประสบการณ์จริง

1.2) กิจกรรม “วิเคราะห์ข้อมูล” มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาชุมชน โดยลักษณะกิจกรรมจะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนด้วยเครื่องมือ SWOT, Timeline

2. กำหนดประเด็นการเรียนรู้ด้วยพลังคำถาม (Define Issue with Question Power)

ในขั้นตอนนี้ เป็นการกำหนดประเด็นหรือคำถามหลักจากข้อมูลวิเคราะห์ชุมชนเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ กิจกรรมขั้นนี้ ประกอบด้วย

2.1) กิจกรรม “ตั้งคำถามนำการเรียนรู้” มีจุดมุ่งหมายเพื่อระบุประเด็นปัญหา และพัฒนาทักษะการตั้งคำถามเชิงเหตุผล โดยลักษณะกิจกรรมจะเป็นการกำหนดคำถาม การระดมสมอง และอภิปรายกลุ่มร่วมกันเพื่อคัดเลือกคำถามสู่การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน เช่น ประเด็นความเชื่อและค่านิยมที่ส่งผลกระทบต่อคติ เหตุการณ์ที่สะท้อนความไม่เท่าเทียมทางวัฒนธรรม เป็นต้น

3. การจัดการเรียนรู้ด้วยแหล่งเรียนรู้ในชุมชน (Learning with Community Resources)

ในขั้นตอนนี้ เป็นการออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงด้วยโครงงานเรียนรู้ในชุมชน และใช้บุคคล ภูมิปัญญา ทรัพยากร และสถานที่ ในชุมชนเป็นเครื่องมือหลักในการเรียนรู้เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงให้กับผู้เรียน กิจกรรมขั้นนี้ ประกอบด้วย

3.1) กิจกรรม “ศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน” มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริงเพื่อสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง มีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ได้ โดยลักษณะกิจกรรมจะเป็นการลงพื้นที่เรียนรู้ในชุมชนจริง เชื่อมโยงข้อมูลกับคำถามหลักที่ร่วมกันกำหนดขึ้นในขั้นตอนก่อนหน้า

4. ประเมินผลและสะท้อนผลการเรียนรู้ (Evaluate and Reflect)

ในขั้นตอนนี้ เป็นการประเมินผู้เรียนตามสภาพจริง โดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย รวมทั้งสะท้อนผลการเรียนรู้เพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนา กิจกรรมในขั้นนี้ ประกอบด้วย

4.1) กิจกรรม “ประเมินผล” มีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินผลการเรียนรู้จากข้อมูลในชุมชน โดยให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง โดยลักษณะกิจกรรมจะเป็นการประเมินผลใน 3 ลักษณะ คือ ครูเป็นผู้ประเมิน ผู้เรียนประเมินตนเอง และเพื่อนเป็นผู้ประเมิน

4.2) กิจกรรม “บันทึกสะท้อนคิด” มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนสะท้อนมุมมองและเจตคติที่มีต่อวัฒนธรรมของชุมชนที่ลงศึกษาตามประเด็นที่กำหนด โดยลักษณะกิจกรรมให้ผู้เรียนเขียนลงในบันทึกสะท้อนย้อนคิดการเรียนรู้ และการตอบคำถามที่สะท้อนเจตคติ เช่น ทำไมเราจึงมองคนต่างวัฒนธรรมแตกต่างจากเรา ความเชื่อและวัฒนธรรมที่แตกต่างส่งผลกระทบต่อเจตคติอย่างไร เป็นต้น

5. ประยุกต์และเผยแพร่ (Apply and Disseminate)

ในขั้นตอนนี้ เป็นการให้ผู้เรียนสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนและเผยแพร่ผลงานในรูปแบบหลากหลาย กิจกรรมในขั้นนี้ ประกอบด้วย

5.1) กิจกรรม “วัฒนธรรมชุมชนในชั้นเรียน” มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเพื่อนร่วมชั้นเรียน โดยให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอข้อมูลจากการศึกษาวัฒนธรรมชุมชน และจัดกิจกรรมในชั้นเรียนที่สะท้อนการลอคคิตทางวัฒนธรรม

5.2 กิจกรรม “เผยแพร่สู่ชุมชนผ่านโครงการบริการสังคม” มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เรียนกับชุมชน โดยผู้เรียนนำข้อมูลคืนสู่ชุมชนเพื่อรับการปรับปรุงและตรวจสอบจากคนในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง และเมื่อมีการตรวจสอบข้อมูลแล้ว ผู้เรียนนำข้อมูลมาปรับแก้ไขในรายงานผลการศึกษาและทำสื่อเผยแพร่ในรูปแบบที่หลากหลาย

กระบวนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมในแต่ละขั้นการเรียนรู้ข้างต้น สามารถนำมากำหนดบทบาทผู้สอนและบทบาทผู้เรียนได้ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 กระบวนการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อลดกระบวนการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม

กระบวนการจัดการเรียนรู้	กิจกรรม	บทบาทผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
1. สำรวจและวิเคราะห์บริบทชุมชน	1. ศึกษาชุมชน 2. วิเคราะห์ข้อมูล	1. ผู้สอนให้ความรู้เรื่องการศึกษาร่วม และการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนด้วยเครื่องมือประเภทต่างๆ 2. ผู้สอนกำหนดให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติการเก็บข้อมูลชุมชนในชั้นเรียน 3. ประสานชุมชนที่จะให้ผู้เรียนลงปฏิบัติการเก็บข้อมูลในเบื้องต้น 4. ผู้สอนจัดเตรียมรถรับส่งผู้เรียนในการศึกษาภาคสนาม	1. ฝึกปฏิบัติวิธีการเก็บข้อมูลชุมชนในชั้นเรียน 2. ลงภาคสนามเก็บข้อมูลชุมชนอย่างมีระบบ 3. บันทึกข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน
2. กำหนดประเด็นการเรียนรู้ด้วยพลังคำถาม	1. ตั้งคำถามนำการเรียนรู้	1. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนฝึกตั้งประเด็นคำถามข้อมูลและวัฒนธรรมชุมชนในชั้นเรียน 2. ช่วยตรวจสอบความเหมาะสมของประเด็นคำถาม	1. วิเคราะห์ข้อมูลชุมชนและเสนอประเด็นคำถาม 2. ตั้งคำถามหลักเพื่อเป็นเป้าหมายการเรียนรู้ 3. อภิปรายประเด็นคำถามร่วมกัน
3. การจัดการเรียนรู้ด้วยแหล่งเรียนรู้ในชุมชน	1. ศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน	1. ประสานชุมชนที่จะให้ผู้เรียนลงปฏิบัติการเก็บข้อมูลในเบื้องต้น 2. กำหนดประเด็นเบื้องต้นในการเก็บข้อมูลให้กับผู้เรียน 3. ช่วยผู้เรียนเชื่อมโยง	1. สร้างความสัมพันธ์เบื้องต้นกับชุมชน 2. กำหนดบทบาทอย่างเปิดเผย 3. ปฏิบัติการเก็บข้อมูลชุมชนตามประเด็นที่

กระบวนการจัดการเรียนรู้	กิจกรรม	บทบาทผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
		ประเด็น 4. ผู้สอนจัดเตรียมรถรับส่งผู้เรียนในการศึกษาภาคสนาม	กำหนด 4. แบ่งประเด็นการเก็บข้อมูลกันภายในกลุ่มตามแผนที่กำหนดไว้ 5. สรุปข้อมูลตามประเด็นที่กำหนด
4. ประเมินผลและสะท้อนผลการเรียนรู้	1. ประเมินผล 2. บันทึกสะท้อนคิด	1. ผู้สอนประเมินพฤติกรรมของผู้เรียน 2. กำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์เพื่อสะท้อนมุมมองของผู้เรียนเป็นรายบุคคล	1. ผู้เรียนประเมินผลงานตนเองและเพื่อน 2. สะท้อนมุมมองการลดอคติทางวัฒนธรรมรายบุคคลผ่านการให้สัมภาษณ์กับผู้สอน และเขียนลงในบันทึกสะท้อนคิด
5. ประยุกต์และเผยแพร่	1. วัฒนธรรมชุมชนในชั้นเรียน 2. เผยแพร่สู่ชุมชนผ่าน “โครงการเชิงบริการสังคม”	1. ตรวจสอบข้อมูลวัฒนธรรมชุมชน จากการนำเสนอในชั้นเรียนผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ที่สะท้อนการลดอคติทางวัฒนธรรม 2. ประสานชุมชนในการคืนข้อมูลสู่ชุมชน	1. สร้างสรรค์ผลงานจากข้อมูลและประสบการณ์ที่ได้จากชุมชนด้วยการจัดทำสื่อเผยแพร่ข้อมูลความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชุมชน 2. นำเสนอผลการเรียนรู้กลับคืนสู่ชุมชน 3. จัดทำโครงการลดอคติทางวัฒนธรรมในโรงเรียนจากข้อมูลชุมชนเพื่อความเข้าใจและลดอคติทางวัฒนธรรม

จากตารางที่ 2 สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของผู้สอนและผู้เรียนในกระบวนการจัดการเรียนรู้ได้ชัดเจน ในทางหนึ่ง ผู้สอนจะต้องปฏิบัติตามบทบาทของตนเองอย่างชัดเจน จะทำให้ผู้เรียนได้รับการหนุนเสริมและกระตุ้นการเรียนรู้ได้มากขึ้น เฉกเช่นเดียวกัน ผู้เรียนเองก็ต้องปฏิบัติตามบทบาทของตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดกระบวนการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง และสามารถปรับเปลี่ยนเจตคติเชิงลบในความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ผ่านกระบวนการผลิตซ้ำด้วยสื่อต่างๆ สู่การลดอคติทางวัฒนธรรมได้

ประโยชน์ของการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานต่อการลดกระบวนการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม

จากกระบวนการจัดการเรียนรู้ กิจกรรม บทบาทผู้สอน และบทบาทผู้เรียนที่นำเสนอขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงคุณประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1) การพัฒนาความเข้าใจในมิติของความต่างทางวัฒนธรรม

โดยการให้ผู้เรียนรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การเคารพผู้อื่น การเห็นคุณค่าของความแตกต่างทางวัฒนธรรม และการสื่อสารความหลากหลายทางวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์เพื่อเป็นการลดกระบวนการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรมให้กับสาธารณะชนได้รับทราบ และนำไปปฏิบัติตนในสังคมที่หลากหลายได้ ซึ่งเป็นการพาผู้เรียนออกจากกรอบคิดแบบวัฒนธรรมตนเองเป็นศูนย์กลาง (ethnocentrism)

2) การลดอคติทางวัฒนธรรมและความตึงเครียดทางสังคม

การจัดการเรียนรู้โดยผ่านการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน หรือการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงทางวัฒนธรรม จะมีผลต่อการลดความเกลียดชัง หรือความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม และความแตกต่างในมิติต่างๆ เช่น เพศ ความบกพร่องทางร่างกายและจิตใจได้ดีขึ้น และที่สำคัญจะทำให้ลดการเหมารวม (stereotype) และไม่ตัดสินผู้อื่นด้วยกรอบความคิดของตนเอง

3) การสร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บน “เสียงของชุมชน”

การจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านเรื่องราว ประสบการณ์ และมุมมองคนในชุมชน ซึ่งผู้เรียนจะเข้าใจโลกจากหลายมิติ ลดการผลิตซ้ำชุดความรู้เดิมที่อาจทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำและอคติตามมาได้

4) ส่งเสริมความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (empathy)

การลงพื้นที่เรียนรู้จากประสบการณ์จริงด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับชุมชน ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นวิถีชีวิตชุมชนที่แตกต่าง โดยเห็น “ความเป็นมนุษย์” ที่เสมอภาคกันของคนอื่นกับตนเองมากขึ้น

5. ความตระหนักถึงอคติที่ตนเองมีแบบไม่รู้ตัว

การเรียนรู้ชุมชนและสร้างการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนพบข้อมูลที่อาจมีความแตกต่างจากที่ตนเองเคยเชื่อถือมาก่อน ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดการทบทวนอคติทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตนเองผ่านกระบวนการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องยาวนาน และค่อยๆ ลดลงได้

บทสรุป

การจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อลดกระบวนการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม ซึ่งมีอยู่ 5 ขั้นตอนนั้น เป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจในความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์จริงนำไปสู่การทบทวนอคติที่มีอยู่ในตนเอง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน เกิดความเห็นอกเห็นใจ ยอมรับในความแตกต่าง และตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง โดยมีผลลัพธ์ คือ การลดกระบวนการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรมในชั้นเรียนและสังคมภายนอก พร้อมเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

1) แบบจำลองกระบวนการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน 5 ขั้นตอน เพื่อ “ลดการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรม” โดยเฉพาะ ซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการเรียนรู้ชุมชนโดยทั่วไปแต่เป็นการออกแบบเจาะจงเพื่อเป้าหมายในการลดอคติทางวัฒนธรรมในบริบทห้องเรียนสังคมศึกษา

2) กรอบแนวคิดบูรณาการ “CBL–Constructivism–Cultural Bias” ที่เชื่อมโยงเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบ แสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในชุมชนและการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม สามารถใช้เป็น “กลไกตัดตอน” (disruption) ต่อวงจรการผลิตซ้ำอคติทางวัฒนธรรมในห้องเรียนได้

3) การอธิบาย “อคติทางวัฒนธรรมในโรงเรียน” ในฐานะกระบวนการผลิตซ้ำโครงสร้างความเหลื่อมล้ำมาเชื่อมกับตัวอย่างปัญหาจริงในระบบการศึกษาไทย เช่น การบูลลี่ในโรงเรียน การออกแบบหลักสูตร การสอน และการประเมินที่ยึดบรรทัดฐานของกลุ่มวัฒนธรรมกระแสหลัก ทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่าอคติทางวัฒนธรรมมิใช่เพียงทัศนคติระดับปัจเจก แต่เป็น “โครงสร้างทางสังคม-การศึกษา” ที่ถูกผลิตซ้ำผ่านหลักสูตร นโยบาย และความสัมพันธ์ในห้องเรียน ซึ่งเป็นฐานเชิงทฤษฎีใหม่สำหรับการออกแบบการเรียนรู้ด้วย CBL

เอกสารอ้างอิง

- กนกทรัพย์ หลงประดิษฐ์. (2560). การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนหมู่ 3 บางมดเรื่องการส่งเสริมวิสาหกิจท่องเที่ยวเชิงเกษตรผ่านการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานของนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี].
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กระทรวงศึกษาธิการ.
- กุลิสรา จิตรชญาวนิช. (2565). การจัดการเรียนรู้ (พิมพ์ครั้งที่ 4). สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีรศักดิ์ สุขสันติกมล. (2565). การบูลลี่ในโรงเรียน: การคลี่คลายของนโยบายรัฐกับภาพสะท้อนอคติต่อความเป็นอื่นในสังคมไทย ส่องอดีต 2 ความเป็นมนุษย์ในภูมิทัศน์อคติไทย. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร องค์การมหาชน.
- นิภาพรรณ เจนสันติกุล. (2564). กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน: บทสะท้อนจากประสบการณ์และการเรียนรู้. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มมร วิทยาเขตอีสาน, 2(3), 80-82.
- ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันต์. (2563). การจัดการห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ (พิมพ์ครั้งที่ 5). มิน เซอร์วิส ซัพพลาย.
- รติมา สิงห์โชติสุขแพทย์. (2563). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้นอกสถานที่เสมือนร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมความรู้สึกลึกซึ้งในความเป็นพลเมืองของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- วรรณภา โคตรพันธ์ และณัฐธิดาภรณ์ ชาตรี. (2567). การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสร้างสื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนของนักศึกษาครูในศตวรรษที่ 21 โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 11(1), 559-573.
- วรเดช จันทรศร. (2557). การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีโลภรณ์ ฤทธิคุปต์. (2561). การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน: กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของครูในศตวรรษที่ 21. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 11(3), 179-191.
- ศราวุฒิ ช่วยเงิน. (2564). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้บนเว็บแอปพลิเคชันโดยใช้แนวคิดการเรียนรู้อิงประสบการณ์และชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมความสามารถด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].

- ศรีวรรณ ฉัตรสุริยวงศ์. (2557). *กระบวนการทัศน์การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมความสามารถด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์* [วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].
- ศศิธร เวียงวะลัย. (2556). *การจัดการเรียนรู้*. โอเดียนสโตร์.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2568). *อดีตทางวัฒนธรรม*. <https://culturio.sac.or.th/content/1199>
- สมชาย ศรีรักษ์. (2566). *การศึกษาพัฒนาการ และการผลิตซ้ำของ "ความเกลียดชัง"*. รายงานการวิจัย. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- อุเทน วาหงา และคณะ. (2561). *การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนสังคมศึกษาโดยประยุกต์แนวคิดชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้และทฤษฎีการสร้างความรู้เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์และความสามารถในการสื่อสารของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. วารสารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา. 29(1), 16.
- Beakley, B. A., Yoder, S. L., & West, L. L. (2003). *Community-based instruction: A guidebook for teachers*. Council for Exceptional Children.
- Bedri et al. (2017). Community-Based Learning: A Primer. *Irish Journal of Academic Practice*. 6(1), 22.
- Kolb, D. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall.
- Nieto, S. (2010). *The light in their eyes: Creating multicultural learning communities* (10th anniversary ed.). Teachers College Press.
- Senyshyn, R. M. (2002). *Cross-cultural competencies in international management curricula: A Delphi study of faculty perspectives* (Doctoral dissertation, The University of Tennessee, Knoxville). ProQuest Dissertations & Theses Global.
- Zakaria, N. (2000). *The effects of cross-cultural training on the acculturation process of the global workforce*. *International Journal of Manpower*. 21(6), 492-510.